

SİYONİZMİN HEGEMONİK VE YAYILMACI PRATİKLERİNE KARŞI EDWARD SAİD'İN FİLİSTİN MESELESİNE İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Cengiz Kanık

Bitlis Eren Üniversitesi, ckanik@beu.edu.tr,
0000-0003-1227-2399

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 28/01/2026, Accepted / Kabul Tarihi: 15/06/2026
DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1856907>

Siyonizmin Hegemonik Ve Yayılmacı Pratiklerine Karşı Edward Said'in Filistin Meselesine İlişkin Çözüm Önerileri

Öz

Edward Said, postkolonyal çalışmalar alanının öncü düşünürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Filistinli bir entelektüel olan Said, gençlik yıllarında politik meselelerden uzak bir çevrede yetişmesine rağmen, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Filistin meselesine aktif biçimde dâhil olmuştur. Bu tarihten itibaren kaleme aldığı eserler ve gazetelerde yayımladığı yazılar, büyük ölçüde Filistin sorunu etrafında şekillenmiştir. Kudüs'te doğmasına rağmen yaşamının önemli bir kısmını sürgünde geçiren Said, bir dönem Yaser Arafat ile birlikte Filistin siyasetinde etkin rol üstlenmiş, ancak ilerleyen süreçte onun siyasi yaklaşımına eleştirel bir mesafe geliştirmiştir. Batı kültürünü yakından tanıyan bir Filistinli düşünür olarak Said, Filistin sorununa yönelik gerçekçi ve adil bir çözüm arayışı içerisinde olmuştur. Başlangıçta iki devletli çözümü desteklemiş, ancak zamanla bu modelin kalıcı barışı sağlayamayacağı düşüncesine ulaşarak, Filistinliler ile İsraililerin eşit haklara sahip olacağı tek devletli çözüm modelini savunmuştur.

Bu çalışmada, Edward Said'in Filistin sorununa ilişkin çözüm önerileri, Siyonizmin tarihsel gelişimi ve güncel uygulamaları bağlamında söylem analizi yöntemiyle incelenmektedir. Çalışma kapsamında Said'in *Filistin Sorunu* eseri merkezinde akademik literatür analiz edilerek, Filistin meselesine dair geliştirdiği eleştirel söylemler ortaya konulmuştur. Ayrıca Siyonist söylemin hegemonik yapıları ile Said'in barış, adalet ve birlikte yaşam perspektifi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın, Filistin sorunu üzerine yürütülen akademik tartışmalara ve literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, Edward Said, İsrail, Siyonizm, Filistin

Edward Said's Proposed Solutions to the Palestinian Question in Response to the Hegemonic and Expansionist Practices of Zionism

Abstract

Edward Said is regarded as one of the pioneering intellectuals in postcolonial studies. Although he was raised in an environment that kept him distant from political affairs during his youth, Said became actively involved in the Palestinian issue after the 1967 Arab-Israeli War. From that period onward, the primary focus of his books and newspaper articles became the Palestinian question. Despite being born in Jerusalem, Said spent a significant part of his life in exile. For a time, he played an active role in Palestinian politics alongside Yasser Arafat, though he later distanced himself from Arafat's political approach. As a Palestinian intellectual deeply familiar with Western culture, Said consistently sought a realistic and just solution to the Palestinian issue. While he initially supported the two-state solution, he later came to believe that such an approach could not ensure lasting peace and instead advocated for a one-state solution in which Palestinians and Israelis would enjoy equal rights.

This study examines Edward Said's proposals for resolving the Palestinian issue within the context of the historical development and contemporary practices of Zionism through the method of discourse analysis. This study analyzes the academic literature focusing on Said's work *The Question of Palestine* revealing the critical discourses he developed regarding the Palestinian issue. Furthermore, the hegemonic structures of Zionist discourse and Said's perspective centered on peace, justice, and coexistence were comparatively evaluated. The study aims to contribute to the academic debates and literature concerning the resolution of the Palestinian issue.

Keywords: Sociology of religion, Edward Said, Israel, Zionism, Palestine

GİRİŞ

Yahudi toplumu, Avrupa ve Rusya gibi coğrafyalarda uzun yıllar boyunca çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ilan Pappé'ye göre, Avrupalı devletlerin Yahudileri hedef göstermesinin temel nedeni, yaşadıkları ekonomik krizlerdi.¹ Bu dönemde ülke yöneticileri, toplumsal öfkeyi yatıştırmak ve dikkatleri başka yöne çekmek amacıyla Yahudileri günah keçisi olarak göstermekteydiler. Ancak bu durum tek taraflı değildi; bazı Yahudi bankerlerin ekonomik alandaki tutumları da Avrupalı Hristiyanların önyargılarını beslemiştir.² Rusya'da 1881 yılında Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesiyle başlayan siyasi kriz, Yahudilere yönelik geniş çaplı pogromlara dönüşmüş ve ciddi şiddet olaylarına yol açmıştır.³ Bu gelişmeler sonucunda, hem Avrupa'da hem de Rusya'da Yahudilerin bu toplumlar içerisinde güvenli bir şekilde varlıklarını sürdüremeyecekleri anlaşılmıştır. Bu durum, Yahudi toplumunu kendi geleceklerini inşa edebilecekleri yeni bir yol arayışına itmiştir. Bu bağlamda Rusya'da ilk olarak Hibbat Zion (Siyon Sevgisi) hareketi kurulmuş ve Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri yönünde somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Hareketin liderliğini, Yahudi toplumunun Rus toplumu içerisinde asimile olmasını savunan Leon Pinsker üstlenmiştir. Doğu Avrupa başta olmak üzere Avrupa'nın birçok bölgesinde şubeler açılmıştır. Örneğin, Romanya şubesi 1882 yılında Filistin'in Celi-le bölgesinde Rosh Pina ve Karmel Dağı'nda Zikhron Yaakov yerleşimlerini, ayrıca Yafa yakınlarında Rishon LeZion adında bir koloni kurulmuştur.⁴ Filistin'de devlet kurulma fikri öncesinde Yahudi kolonileri için Güney Amerika toprakları önerilmiş, uygun bulunmaması durumunda Afrika da alternatif bir bölge olarak düşünülmüştür.⁵ Ancak Basel Kongresi'nde hâkim olan görüş, Filistin'in tarihî ve dinî önemi nedeniyle yerleşimlerin mutlaka bu topraklarda kurulması yönündeydi. Siyonistler için Filistin, yalnızca bir toprak değil, aynı zamanda tarihsel ve ruhani kimliğin merkeziydi. Bu nedenle, Filistin'in kutsallığını ve sembolik değerini vurgulayan yazılar büyük ilgi görmekteydi. 1917'de yayımlanan Balfour Bildirgesi'nin hazırlanmasında önemli rol oynayan ve daha sonra İsrail Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Chaim Weizmann (1874–1952), Filistin topraklarının önemine dair şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sanki Tanrı Filistin toprağını, güzelliğini ancak onu sevenler ve hayatlarını onun yaralarını sarmaya adayacak olanlar tarafından ortaya çıkarılsın diye kayalar, bataklıklar ve kumlarla kaplamış.”⁶

1897'de düzenlenen Birinci Basel Siyonist Kongresi'nde başkan seçilen Theodor Herzl, bir yıl önce yayımladığı *Der Judenstaat* (Yahudi Devleti, 1896) adlı eseriyle Yahudi ulusal hareketinin entelektüel ve siyasal temelini oluşturmuştu. Bu kongrede Herzl öncülüğünde Dünya Siyonist Örgütü kurulmuş ve modern Siyonizmin kurumsal zemini atılmıştır.⁷ Bu çerçevede Basel Kongresi'nde dört temel eylem planı belirlenmiştir:

1. Filistin'in kolonileştirilmesi,
2. Yahudi halkının örgütlenmesi,
3. Ulusal bilincin güçlendirilmesi,

4. Büyük devletlerin desteğini kazanmak için siyasi ve diplomatik girişimlerde bulunulması.⁸ Herzl'e göre siyasi Siyonizmin en önemli hedefi, Filistin'in konileştirilmesi için uluslararası hukuk tarafından tanınan bir yasal hak elde etmektir.⁹ Bu doğrultuda Herzl üç temel konuyu gündemine almıştır:

1. Öncelikle Filistin'de yeterli bir Yahudi nüfusunun oluşturulması,
2. İkinci olarak dünya devletlerinin desteğinin sağlanması,

3. En önemlisi, Yahudilerin bu hedef doğrultusunda ikna edilerek harekete geçirilmesi.¹⁰ Herzl ayrıca göç eden Yahudilerin nitelikli ve eğitilmiş bireylerden seçilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Nitekim Chaim Weizmann, 1938'de verdiği bir demeçte, Filistin'e göç edenlerin genç ve iyi eğitilmiş Yahudiler arasından seçilmesini istemiştir. Böylelikle bu göçmenlerin daha kültürlü bir nesil oluşturacağı ve Filistin'de asimile olmayacakları düşünülmüştür. Bu sayede

1 Ian Pappé, *İsrail Hakkında On Mit* (İstanbul: Nika, 2018), 43.

2 John Rose, *The Myths of Zionism* (London: Pluto Press, 2004), 50-52.

3 J. Klier, *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-1882* (New York: Cambridge University Press, 2011), 17.

4 B.E.D. Rothschild, *Letter of Complaint to the Settlers of Rishon Le-Tsion* (1883) (Wisconsin: The University of Wisconsin Press., 2011), 18.

5 Edward Said, *Filistin Sorunu* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2024), 150.

6 Mustafa Beyyumi - Andrew Rubin, *Edward Said Seçme Eserler (1966 - 2006)*, çev. Aslı Önal (Ayrıntı Yayınları, 2023), 176.

7 Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology* (Hanover: University Press of New England, 1995), 281

8 Samuel Landman, *History of Zionism* (London: King's Bench Walk, 1915), 10.

9 Alan Taylor, *The Zionist Mind* (Lebanon: The Institute for Palestine Studies, 1974), 10.

10 Theodor Herzl, *The Jewish State* (The American Zionist Emergency Council, 1946), 26.

Tel Aviv'in düşük profilli bir getto kimliğinden kurtarılması da hedeflenmiştir.¹¹ Bununla birlikte, Yahudilerin Filistin'e kitlesel göçü kolay gerçekleşmemiştir. Çünkü *Talmud*'a göre toplu göç değil, bireysel göç teşvik edilmekteydi. Bu nedenle birçok dindar Yahudi, kutsal topraklarda günah işleyip Tanrı tarafından daha uzun bir sürgünle cezalandırılma korkusuyla Filistin'e gitmekten kaçınmıştır.¹² Herzl'in öngördüğü şekilde demografik hedeflere ulaşıldığında ise dört temel amaç gerçekleştirilmek istenmiştir.¹³

1. Tevrat merkezli ulus-ötesi Yahudi kimliğini toprak merkezli ulusal bir kimliğe dönüştürmek,
2. *Kitab-ı Mukaddes* ve Rabbînik İbranice yerine modern bir ulusal dil (İbranice) inşa etmek,
3. Yahudileri Filistin'e göç ettirmek,
4. Gerekğinde güç kullanarak siyasi ve ekonomik egemenlik kurmak.

Herzl, dinî gelenekten kopmuş, seküler bir Avusturyalı Yahudiydi. Onun ve destekçilerinin Siyonizm anlayışı esasen antisemitizme tepki olarak ortaya çıkmış ve çözüm olarak da Yahudilere ait bağımsız bir devlet kurulması düşünülmüştür. Herzl'e göre Siyonizmin özünde, "topraksız bir halkın, halsiz bir toprağa yerleşerek kendi ulusal vatanını kurması" fikri yatmaktaydı.¹⁴ Ancak Herzl'in bu seküler milliyetçi yaklaşımı, hem uluslararası kamuoyu hem de dünya Yahudileri arasında ciddi tepkilerle karşılaşmıştır. Liberal ve dindar çevreler, siyasî Siyonizmi Yahudi dini ve kimliği açısından tehlikeli bir hareket olarak değerlendirmiştir.¹⁵ O dönemde inançlarına bağlı birçok Yahudi, bu nedenle siyasî Siyonizm'e karşı çıkmış; Herzl ise antisemitizmi körüklemekle suçlanmıştır.¹⁶

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Siyonist hedef fiilen gerçekleşmiş olsa da, bu süreç Filistinliler açısından büyük bir trajediye dönüşmüştür. İsrail'in kuruluşu sırasında yaklaşık 1 milyon 380 bin Filistinli, yaşadıkları topraklardan sürülmüş veya kaçmak zorunda bırakılmıştır. İsraili yetkililer, Filistinlilerin gönüllü olarak kaçtıklarını iddia etse de, Birleşmiş Milletler'in geri dönüş hakkına ilişkin kararlarını uygulamayı reddederek kendi söylemleriyle çelişkiye düşmüşlerdir.¹⁷ Bu dönemde temel amaç, Arap nüfusunu Filistin topraklarından uzaklaştırmak ve yerlerine Yahudilerin yerleştirilmesini sağlamaktır.¹⁸ Edward Said'e göre, bu sürecin ironik tarafı, Filistinlilere zulmedenlerin sömürgeci Avrupalılar değil, Holokost gibi büyük bir trajediyi yaşamış olan Yahudilerin torunları olmasıdır.¹⁹

1. Yöntem

Literatürde Siyonizm, Filistin meselesi ve bu soruna yönelik çözüm arayışları üzerine çok sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır. Bu alanda hem Türkçe hem de yabancı dillerde hazırlanmış tezler, kitaplar ve bildiriler önemli bir literatür birikimi meydana getirmiştir. Bununla birlikte, özellikle Edward Said'in düşünceleri çerçevesinde Filistin meselesinin çözümünü ele alan çalışmaların Türkçe literatürde sınırlı olduğu görülmektedir. Nitekim Özge Özkoç'un "Edward Said'in Entelektüel Evreni ve Filistin" adlı kitap bölümü dışında, konuyu bu bağlamda kapsamlı biçimde inceleyen müstakil bir akademik çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu durum, araştırmanın özgün değerini ortaya koymakta ve literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, günümüzün en önemli uluslararası meselelerinden biri olan Filistin meselesine ilişkin çözüm arayışlarını Edward Said'in düşünsel çerçevesi üzerinden değerlendirmeyi ve konuya bilimsel katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada uygun bir metodolojik çerçeve oluşturulmasına önem verilmiştir. Bilimsel araştırmalarda olay ve olgulara ilişkin güvenilir ve geçerli bilgilere ulaşabilmek için sistematik yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Günümüzde araştırmalar genel olarak nicel ve nitel yöntemler çerçevesinde yürütülmektedir. Bu çalışmanın konusu, doğrudan tarihsel süreçler, söylemler, temsil biçimleri ve düşünsel yaklaşımlarla ilişkili olduğundan, araştırmada nitel yöntem tercih edilmiştir. Özellikle Edward Said'in eserlerinde benimsediği eleştirel söylem analizi ve metin merkezli yaklaşım, çalışmanın yöntemsel çerçevesinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Said, başta *Oryantalizm*, *Filistin Sorunu* olmak üzere eserlerinde edebî metinleri, tarihsel belgeleri, siyasal söylemleri ve

11 Yakov Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, çev. Şahika Tokel (İstanbul: İletişim, 2014), 273.

12 Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 122.

13 Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 27.

14 Roger Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi Siyonizm*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2017), 400.

15 Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (İstanbul: İsam Yayınları, 2012), 62.

16 Alein Boyer - Volkan Aytar, *Siyonizm'in Kökenleri* (İstanbul: İletişim, 1992), 89.

17 Tanya Reinhart, *Israel/Palestine: How to End the War of 1948* (Seven Stories Pres, 2002), 7-8.

18 Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi Siyonizm*, 400.

19 Edward Said, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*, çev. Murat Uyrakulak (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005).

akademik çalışmaları birlikte ele alarak Batı'nın Doğu'ya ilişkin bilgi üretim süreçlerini incelemiştir. Bu yönüyle onun yaklaşımı, yalnızca tarihsel olayları aktarmaya değil; aynı zamanda söylem, temsil ve iktidar ilişkilerini ortaya koymaya dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Filistin meselesi, Siyonizm ve oryantalist söylem arasındaki ilişkiler, Said'in düşünsel perspektifi doğrultusunda analiz edilmiştir. Araştırma sürecinde Said'in yöntemine benzer biçimde tarihsel belgeler, akademik çalışmalar, söylemler ve yazılı metinler birlikte değerlendirilmiş; böylece konunun çok boyutlu yapısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmacı bu süreçte yalnızca aktarıcı bir rol üstlenmemiş; aynı zamanda metinleri yorumlayan, söylemler arasındaki ilişkileri analiz eden ve bunların siyasal sonuçlarını değerlendiren eleştirel bir yaklaşım benimsemiştir.

2. Siyonizm'in Avrupa Sömürgeciliğine Öykünmesi

"Oryantalizm" kavramı ilk olarak 1779'da İngiltere'de, 1799'da ise Fransa'da kullanılmaya başlanmış; 1838 yılında Fransız Dil Akademisi Sözlüğüne dâhil edilmiştir.²⁰ Başlangıçta Doğu toplumlarını inceleyen akademik bir yaklaşımı ifade eden bu kavram, zamanla yalnızca bilimsel bir araştırma alanı olmaktan çıkmış ve emperyal politikalarla ilişkili kurumsal bir yapıya dönüşmüştür.²¹ Böylece oryantalistizm, Batı'nın Doğu üzerindeki bilgi üretimini siyasal ve kültürel tahakküm mekanizmalarıyla birleştiren bir söylem hâline gelmiştir. Nitekim Arap düşünür Anwar Abdel Malek, *Orientalism in Crisis* adlı makalesinde, oryantalistizmin Batılı akademisyenlerin Doğu'ya yönelik entelektüel ilgisinden çok, sömürgeci bir zihniyetin ürünü olduğunu ileri sürmüştür.²² Bu yaklaşım, daha sonraki dönemde oryantalistizme yönelik eleştirel okumaların teorik zeminini hazırlamıştır.

Bu eleştirel yaklaşımın en etkili temsilcilerinden biri olan Edward Said, dünya çapında büyük yankı uyandıran *Oryantalizm* adlı eserinde oryantalistizmi kapsamlı biçimde analiz etmiştir. Said'e göre oryantalistizm, "Doğu ile Batı arasında ontolojik ve epistemolojik bir ayrıma dayanan düşünce biçimi"dir.²³ Ancak Said, oryantalistizmi yalnızca akademik bir disiplin olarak değil; aynı zamanda Batı'nın Doğu'yu tanımlama, sınıflandırma ve denetim altında tutma aracı olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle eser, yalnızca oryantalistizm çalışmalarına değil, aynı zamanda postkolonyal düşüncenin gelişimine de önemli katkılar sunmuş ve yeni bir entelektüel tartışma alanının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir.²⁴

Said'in analizleri, Avrupa ve Amerikan oryantalistizminin ortak karakterini ortaya koymasından da önem taşımaktadır. Ona göre her iki yaklaşımın temelinde, Doğu üzerinde epistemik ve kültürel bir otorite kurma arzusu bulunmaktadır. Bu süreçte Doğu, çoğu zaman irrasyonel, geri kalmış ve "öteki" olarak temsil edilmiş;²⁵ böylece sömürgeci müdahaleler meşrulaştırılmıştır. Bu nedenle Said, oryantalistizm ile sömürgecilik ve emperyalizm arasında ayrılmaz bir ilişki bulunduğunu savunur.²⁶ Aynı düşünsel çerçeve içerisinde Said, Siyonizmi de modern Avrupa sömürgeciliği ve emperyalizminin bir uzantısı olarak değerlendirmekte;²⁷ Batı'nın Doğu'ya yönelik tahakküm politikalarının farklı bir tezahürü şeklinde yorumlamaktadır.

Said'in Siyonizmi Avrupa sömürgeciliğiyle ilişkilendirmesi, birçok Yahudi entelektüel tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Oysa Said, 19. yüzyıl Avrupa emperyalizminin dışladığı "siyah, sarı ve kahverengi" halkların deneyimleriyle Filistinlilerin yaşadıkları arasında açık bir benzerlik bulunduğunu savunur.²⁸ Ona göre Siyonizm ile Avrupa emperyalizminin yerlilere bakışı, hem epistemolojik hem de tarihsel olarak benzerdir.

Her ne kadar Said'in Siyonizm eleştirileri uluslararası kamuoyunda kısmen yankı bulmuş olsa da, Siyonizmin "ulus inşa etmedeki başarısı" ve Yahudi topluluklarını Filistin'e yerleştirme politikaları bu eleştirileri gölgede bırakmıştır. Dünya kamuoyu, bu süreçte Filistinlilerin yaşadığı kayıp, sürgün ve yıkımlara karşı sessiz kalmıştır. Bu sessizlik, Siyonizmin meşruiyetini güçlendirirken, Filistinlilerin çektiği acıların önemsiz görülmesine yol açmıştır. Said bu durumu şu sözlerle açıklar: "Siyonizm özünde Filistin'i Avrupalı emperyalistlerin gördüğü gibi gördü; yani

20 Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, çev. Abdulaziz Hatip (İzmir: Işık Yayınları, 1993).

21 Ezgi Gönültaş, *Edward Said'in Eserlerinde Emperyalizm ve Oryantalizm İlişkisi* (Kırıkkale, Yüksek Lisans, 2008), 86.

22 Gönültaş, *Edward Said'in Eserlerinde Emperyalizm ve Oryantalizm İlişkisi*, 69.

23 Gönültaş, *Edward Said'in Eserlerinde Emperyalizm ve Oryantalizm İlişkisi*, 23.

24 Robert J.C. Young, "Edward Said'in Postkolonyal Kararsızlığı", çev. Salih Bayram (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007), 55.

25 E. Fuat Keyman, *Oryantalizm-II*, "Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet", *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 20 (2002), 22.

26 Edward Said, *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel (İstanbul: İrfan Yayınları, 1998), 133.

27 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler (1966 - 2006)*, 151-201.

28 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler (1966 - 2006)*, 151.

aşağılık, hatta vazgeçilebilir yerlilerle dolu bir ülke olarak.”²⁹ Said’e göre bu sessizliğin ardındaki neden, Avrupalı emperyalistlerin benzer sömürge deneyimlerine olan alışkanlıkları ve duyarsızlıklarıdır.³⁰

1918 itibarıyla dünyanın yaklaşık %85’i Avrupa sömürgeci altındaydı.³¹ Siyasi Siyonizm, bu sömürgeci anlayışın bir devamı olarak 19. yüzyıl Avrupa’sında yükselen milliyetçi hareketlerin modelini takip etmiştir.³² Böylece binlerce yıllık dini ideallerden uzaklaşan Siyonizm, Yahudiliğin manevî özünden çok 19. yüzyıl Avrupa’sının milliyetçi ve kolonyal ruhuna bağlanmıştır.³³ Herzl’in günlüklerinde Filistinliler için önerdiği planlar da bu yaklaşımın bir göstergesidir:

“Meteliksiz halkı kendi ülkemizde iş vermeyip komşu ülkelerde iş bulmak suretiyle sınırın öbür tarafına geçmeye heveslendirmeliyiz. İstimlak ve yoksulların uzaklaştırılması işlemleri ihtiyatlı bir şekilde yürütülmelidir.”³⁴

Said’e göre, Siyonistler Filistinlilerin varlığının bilincindeydiler; fakat önce onların var olmadıklarına kendilerini inandırdılar, ardından da bu nüfusu olabildiğince azaltmaya çalıştılar.³⁵ Ilan Pappé, Siyonist tarih yazımının 1948–1967 döneminde Filistinlileri tamamen yok saydığını; 1967 sonrasında ise onları “mülteci” ve “terörist” olarak tanımladığını belirtir.³⁶

Siyonistler, Filistin’i “halksız bir toprak” olarak nitelendirerek yalnızca Arapları değil, orada yaşayan dindar Yahudileri de görmezden gelmişlerdir. Dindar Yahudiler, Siyonist ideolojinin girdabında yok olmaya mahkûm bir geçmişin kalıntıları olarak değerlendirilmiştir.³⁷ Siyonistler, Filistin’i “Filistinlilerden arındırma” politikalarıyla klasik Avrupalı sömürgecilerden ayrışıyor gibi görünseler de, özünde aynı emperyal zihniyeti sürdürmüşlerdir.³⁸ Said, Filistin deneyiminin diğer sömürge tecrübeleriyle benzer olduğunu, fakat tarihsel olarak benzersiz bir örnek teşkil ettiğini vurgular.³⁹ Ona göre, Filistinliler kendi mücadelelerini Güney Afrika’daki siyahlarla, Amerika’daki yerli halklarla veya Vietnamlılarla kıyaslayarak küresel dayanışma içinde anlamlandırmalıdır. Said, bu karşılaştırmanın “kopyacı değil, yaratıcı ve hayal gücüne dayalı” olması gerektiğini belirtir. Ona göre, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra “Yahudi sorunu” çözüme kavuşmuş görünse de bu çözüm, yeni bir mağduriyet yaratmıştır:

“Yahudi sorununun çözümü, sömürgeleştirilmiş ve daha sonra fethedilmiş bir toprak parçası üzerinden gerçekleşti; ancak bu çözüm ne azınlıkların ne de vatansızların sorununa çare oldu.”⁴⁰

Said’in bu yaklaşımları, Siyonist çevrelerce reddedilirken, Filistinliler tarafından da zaman zaman “fazla taviz-kâr” bulunmuştur.⁴¹

“Filistin halkı, işgale karşı zaman zaman intifada hareketlerine başvurmuştur. Said’e göre, intifada, sömürgeci güçlere karşı sivil bir direniş biçimi olarak görülmeli; aksi hâlde Filistinlilerin eşitlik ve adalet talebi görünmez hâle gelecektir”⁴²

Filistinlilerin hayatı hâlen mülksüzleştirme, sürgün, dağılma ve imtiyazsızlaştırma gibi süreçlerle şekillenmektedir; buna karşın direnç de aynı inatla sürmektedir.⁴³ Said, bu mücadelede Güney Afrika’daki apartheid karşıtı hareketin örnek alınması gerektiğini savunur. Ona göre Filistin davasının ilerleyebilmesi için İsrail sömürgeciliğinin dayandığı ilkelerin ahlaki temelde meşruiyetini yitirmesi gerekir.⁴⁴ Bu çerçevede Said, *El Ahrām* ve *El Hayat* gazetelerinde 4 Nisan 2001’de yayımlanan yazısında bu düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

“Filistin mücadelesi, kendisini İsrail sömürgeciliğine karşı zar zor hayatta kalmaya çalışan bir anlatı olarak sunmadıkça, bir halk olarak haklarımızı elde etme şansımız yoktur... Sembolik olarak eşitlik ve adaletten yana atılan her taş, bu çerçevede

29 Edward Said, *Filistin Sorunu* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2024), 165-168.

30 Said, *Filistin Sorunu*, 152.

31 Herry Magdoff, *Imperialism: From the Colonial Age to the Present* (Monthly Review Press Classic Titles, 1978), 29-35.

32 Micheal Stanislawski, *Zionism: A Very Short Introduction* (London: Oxford University Press, 2017), 3.

33 E. Montet vd., *Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik* (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2006), 372.

34 Said, *Filistin Sorunu*, 71.

35 Said, *Filistin Sorunu*, 79.

36 Ian Pappé, “‘Post-Zionist Critique on Israel and the Palestinians Part I: The Academic Debate’,” *JPS* 26 (1997), 32.

37 Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 216.

38 Said, *Filistin Sorunu*, 176.

39 Said, *Oslo’dan Irak’a ve Yol Haritası*, 32.

40 Said, *Filistin Sorunu*, 46-57.

41 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler (1966 - 2006)*, 151.

42 Said, *Oslo’dan Irak’a ve Yol Haritası*, 63.

43 Said, *Filistin Sorunu*, 7.

44 Said, *Oslo’dan Irak’a ve Yol Haritası*, 66.

değerlendirilmelidir.”⁴⁵

Sonuç olarak, Said'e göre Siyonizm–Arap dünyası gerilimini anlamak için iki temel gerçeği gözden kaçırmamak gerekir:

1. Filistinlilerin tarihsel deneyimi, sömürgeciliğin klasik örnekleriyle benzerlik taşır.

2. İsrail Devleti, Filistin'in ve Filistinlilerin varlığının inkârı üzerine inşa edilmiştir.⁴⁶

3. Bu bağlamda, çeşitli Yahudi gruplar da siyasi Siyonizmin kolonyal yapısını eleştirmiştir. Sosyalist, Siyonizm karşıtı Yahudiler, İsrail'i ırkçı, emperyalist ve sömürgeci bir devlet olarak değerlendirmiş; onun Ortadoğu'daki barışın önündeki en büyük engel olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴⁷ Hatta Almanya Başbakanı Friedrich Merz, İsrail'in Batı'nın “kirli işlerini” üstlendiğini itiraf ederek, Batı emperyalizmi ile İsrail arasındaki çıkar işbirliğini açıkça ortaya koymuştur.⁴⁸

3. Filistin Sorununa Edward Said'den Çözüm Önerileri

Filistin meselesi, iki dünya savaşından sonra yaşanan en trajik olaylardan biri olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Said, bu sorunun çözümü için yaşamı boyunca entelektüel ve politik düzeyde aktif bir mücadele yürütmüştür. Döneminin koşullarını dikkate alarak başlangıçta iki devletli bir çözüm önerisini desteklemiş, ancak ilerleyen yıllarda bu yaklaşımın sürdürülemez olduğunu düşünerek iki halklı tek devletli bir çözüm modelini savunmuştur.

Said'in çözüm arayışlarının temelinde şu öncül yer alır:

“İnsanların, tek tek her birinin kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Hiçbir insan, hiçbir dava uğruna kendi vatanından ya da toprağından sürülmekle tehdit edilmemelidir; hiç kimse dini, kimliği ya da kültürel aidiyeti nedeniyle ayrımcılığa uğramamalıdır.”⁴⁹

Said'e göre sürgün, hem zamansal hem de mekânsal aidiyetin kaybı anlamına gelir; ancak bu durum, bireyin entelektüel ufkunu genişletir ve farklı kültürlerle empati kurabilmesini sağlar. Türkçeye *Yersiz Yurtsuz* olarak çevrilen otobiyografisi *Out of Place* bu anlayışın en somut yansımasıdır. “Evin dışında olma” hâli, onun düşüncesinin merkezinde yer almıştır. 2000 yılında *Haaretz* gazetesine verdiği röportajda, Yahudi filozof Theodor Adorno'ya duyduğu hayranlıktan söz ederek kendisini “son Yahudi entelektüel” ve “Adorno'nun gerçek takipçisi” olarak tanımlamaktan çekinmemiştir.⁵⁰ Said, ayrıca Yahudi müzisyen Daniel Barenboim ile birlikte kurduğu *Doğu-Batı Divanı Orkestrası* aracılığıyla iki halk arasında sanat yoluyla bir barış dili inşa etmeye çalışmıştır. Genç İsrailli ve Arap müzisyenleri bir araya getirmeyi amaçlayan bu proje, bazı başarılı konserlere rağmen, İsrail-Filistin gerginliği nedeniyle kalıcı bir barış zeminine dönüşmemiştir.⁵¹ Said'in sürgün ve aidiyet düşüncesini şu sözler derin biçimde yansıtır:

“Anayurdunu tatlı bulan kişi hâlâ olgunlaşmamış çırağıdır; her toprağa, doğduğu toprakla aynı anlamı veren kişi güçlenmiştir; ancak dünyanın bütününe yabancılayan kişi, kusursuzluğa ermiştir.”⁵²

3.1. İki Devletli Çözüm Önerisi

Filistin, 1947 yılına kadar İngiliz Manda Yönetimi tarafından yönetiliyordu. 1937 yılında İngiltere'nin eski Dışişleri Bakanı Lord Peel öncülüğünde hazırlanan ‘Peel Planı’ iki devletli çözümü ele alan ilk resmi belgeydi. İngiliz Mandası Yönetiminde Peel Komisyonu 1937 yılında manda yönetimi altındaki milliyetçi kargaşayı ortadan kaldırmak için Batı Şeria, Beer Şeva, Negev Çölü'nü ve Gazze'yi kapsayan Arap Devleti ile Haifa ve Tel Aviv arasında bir Yahudi Devleti öngörüyordu. Kudüs ve Beytüllahim gibi yerleşim yerleri İngiliz hâkimiyetinde kalıyordu.⁵³ Fakat

45 Said, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*, 67.

46 Said, *Filistin Sorunu*, 50.

47 Charles Glass, “‘Jews Against Zion: Israeli Jewish Anti-Zionism’”, *Institute for Palestine Studies*, (1975), 67.

48 Fırat Mollaer, *Avrupa- Merkezilik, Sömürgecilik ve Filistin* (İstanbul: Dergah, 2025), 10.

49 Said, *Filistin Sorunu*, 50.

50 Özge Özkoç, “Edward Said'in Entellektüel Evreni ve Filistin”, *Edward Said'le Yeniden Başlamak*, ed. Fırat Mollaer (İstanbul: İthaki Yayınları, 2021), 229.

51 Chakravortyavorty Spivak, “Otuz Yıl Sonra İstanbul'da Oryantalizmi Okumak”, çev. Berat Açıl (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007), 15.

52 Yusuf Ekinci, “Edward Said'in Sürgün-Entellektüel Olarak Potresi”, *Edward Said'le Yeniden Başlamak* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2021), 39.

53 Umut Uzer, “Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi”, *Filistin Araştırmaları Dergisi* 2 (2017), 52.

bu plan her iki tarafın kabul etmemesi neticesinde hayata geçirilememiştir. 1947 BM taksimatı da İsrail Devleti'nin alanını daha da genişletiyordu. Yine Kudüs BM Vesayet Konseyi tarafından yönetilecekti. Bu plan çerçevesinde uluslararası yönetimin etkin olduğu bölgede 105 bin Arap ve 100 bin Yahudi yaşarken, daha sınırlı bir bölge olan Kudüs belediye sınırlarında ise 100 bin Yahudi ve 65 bin Filistinli yaşıyordu.⁵⁴ Fakat İsrail'in 14 Mayıs 1948 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından İsrail, Eylül 1948'de Yüksek Mahkemeyi Kudüs'te açmış ve Aralık ayında bütün bakanlıklarını buraya taşımıştı. 13 Aralık 1949'da İsrail Başbakanı Ben Gurion Kudüs'ün İsrail'in bir parçası ve başkenti olduğunu dile getiriyordu.⁵⁵

1967 Arap-İsrail Savaşı Filistinliler için bir dönüm noktasıdır. Arap Devletlerinin İsrail'e yenilmesiyle İsrail, daha önce işgal edemediği Filistin topraklarının yüzde 22'sini de kendi topraklarına katmıştır. Bu yerler Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'yi kapsıyordu.⁵⁶ 1947 yılında Filistin'den ayrılan ve daha sonra başlayan Amerika yılları Filistin ve meselesini Said için yabancılaştırmıştı. 1967 yılıyla birlikte görünürde yokmuş gibi ötelenen Filistin sorunu Said'in gündemine girmişti. 1967 Savaşı'na kadar apolitik bir tavrı olan Said, savaşın paramparça ettiği Arap Dünyasıyla ilgilenmeye başladı. Said'in, genel anlamda Arap Dünyası fakat özelde Filistin, esas meselesi haline gelmişti.⁵⁷

"1967 yılında ayaklarımızın altından bir şeyler daha kayıp gitti; gerçi benim gözümde o yıl olup bitenler, yaşamımdaki tüm diğer kayıpları, gençliğimin ve büyüdüğüm yerlerin kaybolan dünyalarını, eğitimimin siyasetten uzak geçen yıllarını, Columbia'da yaptığımı sandığım bağımsız öğretmenlik ve akademisyenlik kariyerimi de içine alan tek ve koca bir heyelanın cisimleşmiş haliydi. 1967'den sonra eskiden olduğum kişi değildim artık; o savaşın sarsıntısı beni olduğum yerden kaldırıp bütün kayıpların başladığı noktaya, yani Filistin mücadelesine götürmüştü gerisin geri. Böylece ilkin Amman'da kurulan ve altmışlı yılların sonlarından itibaren yetmişler boyunca Beyrut'ta da örgütlenen Filistin hareketinin bir parçası olarak yeni yeni biçim değiştirmiş olan Ortadoğu manzarasına balıklama daldım".⁵⁸

Said'in Filistin sorunu ile tanışması yani aktif bir rol almaya başlaması 1967 yılındaki gelişmelerden kaynaklanmıştır. 1967 yılındaki Arap- İsrail Savaşı ve Vietnam Savaşının Said üzerindeki etkisi şiddetli olmuştur.⁵⁹ Said, sorunu deneyimlemiş bir entelektüel olarak daima bu sorunun hümanist bir çerçevede **çözülmesi noktasında zihinsel çabalar sarf etmiştir. Her daim barıştan yana olan tavrı çözüm önerilerinde, eylemlerinde kendisini dışavurmuştur.** Said, Filistin sorununda karşı tarafı yok etmeyi değil, insani bir bağlamda her iki halkın birbiriyle barışçıl bir şekilde yaşam alanı oluşturmalarını arzulamıştır.⁶⁰

7 Mart 1991 tarihinde başlayan 30 Ekim 1991'de Madrid'de gerçekleştirilen konferansa ABD Dışişleri Bakanı James Baker öncülük etmişti. ABD başkanlığındaki konferansa Sovyetler Birliği, Suriye, Lübnan, İsrail ve Ürdün-Filistin heyetleri katılmıştır. Konferansın devamı olarak, 4 Aralık 1991 Washington'da ve ardından 28 Ocak 1992'de Moskova'da yapılan görüşmelerde de herhangi bir sonuç alınamamıştır.⁶¹ Yaser Arafat ve İsrail Başbakanı İzak Rabin tarafından 13 Eylül 1993 yılında imzalanan İlkeler Bildirgesi önemli bir tarih olarak algılanmıştır. İsrail ile Filistinliler arasında Ekim 1993'te Washington'da Oslo Protokolü imzalanmıştır. İsrail, Gazze ve Eriha'dan çekilecek ve güvenliği Arafat'a bağlı polis gücü yerine getirecekti. Fakat dış güvenlik İsrail sorumlu olacaktı. Dokuz ay içerisinde savunma ve dışişleri dışında tüm alanlarda konsey yetkiyi alacaktı. Batı Şeria'nın statüsü için de iki yıl içerisinde müzakerelere başlanacaktı ve beş yılın sonunda kalıcı bir şekilde anlaşmaya varılmıştı.⁶² 28 Eylül 1995'te müzakerelerin ikinci kısmı sonuca erdirilmiştir. Oslo ile birlikte Filistinlilerin çoğunlukta yaşadıkları yerlerde kısmi özerklik tanındı fakat sınır sorunları, mültecilerin geri dönüşü, suların kontrolü ve Doğu Kudüs gibi meselelerde bir ilerleme kaydedilemedi.⁶³ Bütün bunlara rağmen iki devletli çözüm için doğrudan görüşmeler yapılmıştır. Fakat 1996 seçimlerinde Netanyahu'nun seçimi kazanmasıyla barış süreci fiiliyata geçirilemedi.⁶⁴ Bu başarısızlığın ikincil bir nedeni şüphesiz Arap aydınlarının tutumlarıydı. Said, Oslo'nun Araplar açısından başarısızlığının işaretlerini Madrid Barış Konferansı'ndaki Arap aydınlarının tutum ve davranışlarından anlar. Said, 1991 yılı Eylül'ünde Madrid Barış

54 Uzer, "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi", 154.

55 Uzer, "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi", 137.

56 Tayyar Arı, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü", *Akademik Ortadoğu* 2/1 (2007), 18.

57 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler* (1966 - 2006), 57.

58 Edward Said, *Yersiz Yurtsuz*, çev. Aylin Ülçer (İstanbul: Metis, 2014), 25.

59 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler* (1966 - 2006), 16.

60 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler* (1966 - 2006), 58.

61 Yusuf Yıldırım, "İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözüm arayışları", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18/41 (2021), 3855.

62 Benny Morris, *One state, two states: Resolving the Israel/Palestine conflict new* (Heaven: Yale University Press, 2009), 128.

63 Baruch Kimmerling, *Clash of Identities: Explorations in Israeli and Palestinian Societies* (New York: Columbia University Press, 2008), 287.

64 Morris, *One state, two states: Resolving the Israel/Palestine conflict new*, 130.

Konferansı öncesi Filistinli aydın ve aktivistleri bir araya getirir. Konferansın amacı Filistin'in kendi kaderini tayin etme hakkına yardımcı olabilecek ortak akıldan hareketle çeşitli kararlar almaktır. Fakat ortak bir karara varılamamış ve ortaya çıkan bu durumdan Said derin bir hayal kırıklığı yaşamıştır.⁶⁵ Bu hayal kırıklığının nedeni Said'in çözümü Yahudilerde ve Amerikalılarda görmemesiydi. Said, bu iki devletin çözüme taraftar olmadıklarının farkındaydı fakat asıl çözümü Filistinlilerin istemleri, siyasi mücadeleleri ve karşılaştıkları güçlüklerde aktif rol oynamalarına bağlıydı.⁶⁶

1900'lü yılların başından günümüze peyderpey Filistin topraklarını kaybetmiş Filistin halkı önemli ölçüde Arap ülkelerinde mülteci olarak varlığını devam ettirmek zorunda kalmıştı. Ortaya toprakları bölünmüş bir Filistin haritası çıkmıştı.⁶⁷ Bugün bu bölünmüşlüğü etkileyen etkenlerin başında Gazze/Batı Şeria ve Hamas/Fetih arasındaki kıyasıya mücadelesi yeralır.⁶⁸ Aynı zamanda İsrail sağ kesiminin de Filistin devletinin kurulmasına sıcak bakmadığı da bilinmektedir. Nitekim 2015 seçimlerinde Netanyahu Filistin Devleti'nin kendi döneminde kurulamayacağını açıklamış⁶⁹ ve İsrail kamuoyuna birkaç intihar eylemlerini bahane ederek sürecin barış getirmeyeceğine ikna etmişti.⁷⁰ Buna rağmen Arafat yaşamı boyunca Siyonistlerin tam tersine çözüm için bir çaba içerisindeydi.

"Arafat döneminde Filistin siyaseti, İsrail'le bir arada yaşama, devlet olma ve kendi kaderini tayin etme konularında uluslararası bir uzlaşmanın çeperlerinden merkezine doğru ilerledi; aynı zamanda İsrail'in pozisyonu da tam tersi yönde ilerleyerek İşçi Partisi hükümetlerinin sertleşen maksimalist aşırılığına doğru ilerledi."⁷¹

ABD yönetimi de iki devletli çözüm için çaba sarf etmiş fakat Oslo ve Camp David görüşmelerinin olumsuz gerçekleşmesi üzerine ABD Hükümet yetkilileri de hayal kırıklığına uğramıştır. Her iki tarafın da barışa en yakın oldukları bir dönem olarak görülen Oslo sürecinin işlememesi üzerine BM insiyatifi ele almış, AB, ABD ve Rusya heyetlerinden oluşan Ortadoğu Dörtlüsünü (Middle East Quartet) kurmuştur. 2003 yılında yayınlanan raporda; 1967 öncesi sınırlarında bağımsız ve demokratik bir Filistin devletinin kurulması noktasında uzlaşıya varılmıştır.⁷² Uzlaşıya rağmen fiiliyatta hâlâ ciddi bir adım atılmamış ve çözüm iradesi gösterilmemiştir. Doğal olarak uzun yıllara yayılan çatışmaların sonucunda ortaya birçok sorun çıkmıştır. Bu yüzden bugün iki devletli çözümün önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. En büyük engel, muhtemel bir Filistin devletinin sınırlarının ne olacağıdır. Batı Şeria, Gazze, Doğu Kudüs ve Ürdün, Lübnan ve Suriye'deki kamplarda yaklaşık 5.9 milyon Filistinli yaşamaktadır ve bunların tamamına yakını Filistin'de yaşamak istemektedir. Mülteci konumundakilerin nerelere yerleşeceği, Kudüs'ün statüsü ayrı bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bir başka sorun da Hamas ve el-Fetih'in çözüme dair yaklaşım farklılığıdır. Diğer bir engel de İsrail'in şu anki Başbakanı Netanyahu'nun ülkenin ulusal yayın kuruluşuna Filistinlilerin egemen bir devlet kurma imkânını ortadan kaldırmaya dönük ifadeleri ve eylemleridir.⁷³

3.2. İki Halklı Tek Devletli Çözüm Önerisi

Said, Filistin meselesine ilişkin düşüncelerinde yalnızca İsrail politikalarını değil, Filistin siyasal liderliğini de eleştirel biçimde değerlendirmiştir. Özellikle Arafat'ın Oslo Süreci'ndeki politik tutumu, Said'in sert eleştirilerine konu olmuştur.⁷⁴ Said'e göre Oslo Anlaşmaları, Filistin halkının tarihsel haklarını güvence altına almak yerine, İsrail'in siyasi ve güvenlik önceliklerini meşrulaştıran bir sürece dönüşmüştür. Oslo Süreci'nin başarısızlığa uğramasının ardından Arafat'ın liderliği yoğun biçimde sorgulanmış; Said ise Filistin yönetiminin müzakere sürecindeki tavizkâr yaklaşımının Filistin davasını zayıflattığını savunmuştur. Bununla birlikte Said, medya ve propaganda mekanizmalarının siyasal algılar üzerindeki etkisine de dikkat çekmiştir. Özellikle *Al-Ahram*'da yayımlanan yazılarında İsrail medyasının Arafat'ı sistematik biçimde insanlıktan çıkaran bir temsil stratejisi izlediğini belirtmiş ve modern propaganda araçlarının siyasal söylemleri yeniden üretme gücünü eleştirmiştir.⁷⁵

65 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler (1966 - 2006)*, 454.

66 Said, *Filistin Sorunu*, 50-51.

67 Kerem Batır - İlhan Aras, "Self- Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2012), 147.

68 Batır - Aras, "Self- Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu", 153.

69 Uzer, "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi", 145.

70 "What is the two-state solution for Israel and Palestinians?" (Erişim 17 Nisan 2025).

71 Said, *Filistin Sorunu*, 15.

72 "The Question of Palestine" (Erişim 17 Nisan 2025).

73 "What is the two-state solution for Israel and Palestinians?"

74 Beyyumi - Rubin, *Edward Said Seçme Eserler (1966 - 2006)*, 413.

75 Muhammad İlyas, "An Insight Into Palestine Politics: Edward Said Vs. Yasser Arafat", *Pakistan Languages and Humanities Review (PLHR)* 9/3 (Eylül 2025), 86.

1990'lı yıllarda yaşanan gelişmeler, Said'in Filistin sorununun çözümüne ilişkin düşüncelerinde önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Başlangıçta iki devletli çözümü destekleyen Said, Oslo Süreci'nin ardından bunun pratikte uygulanabilirliğini yitirdiğini düşünmeye başlamış ve giderek "iki halklı tek devlet" fikrine yönelmiştir.⁷⁶ Said'e göre Arap liderlerin çoğu, Filistin sorununu çözmekten ziyade kendi iktidar alanlarını koruma refleksiyle hareket etmekteydi. Bu nedenle çözümün, yalnızca devlet elitleri arasında değil; Filistinliler ve Yahudiler arasında ortak bir siyasal birliktelik ve eşit vatandaşlık anlayışı üzerinden mümkün olabileceğini savunmuştur. Said'in düşüncesinde tek devlet modeli, yalnızca coğrafi bir birliktelik değil; aynı zamanda etnik ve dinsel ayrımları aşan demokratik bir vatandaşlık projesi olarak tasarlanmıştır. Birleşmiş Milletler kararlarında Filistin topraklarının işgal altında olduğunun vurgulanması ve çözümün bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına bağlanması, uzun süre iki devletli çözümü uluslararası diplomasinin temel seçeneği hâline getirmiştir.⁷⁷ Ancak zamanla İsrail'in yerleşim politikaları, Batı Şeria'daki parçalanmış yapı ve Kudüs'ün statüsü gibi sorunlar, iki devletli çözümün uygulanabilirliğine yönelik ciddi kuşklar doğurmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren hem Filistinli hem de Yahudi entelektüeller arasında tek devletli çözüm fikrine yönelik ilginin arttığı görülmektedir. 2010 sonrasında gelişen siyasal atmosferle birlikte, çoğunluğu Yahudi kökenli Amerikalı gazeteci ve yazarlar tarafından demokratik tek devlet önerileri daha görünür hâle gelmiştir.⁷⁸ Bunun yanında *Jewish Voice for Peace* gibi bazı Yahudi örgütleri de İsrail işgalinin sona erdirilmesini ve Yahudilerle Filistinlilerin eşit haklara sahip olduğu demokratik bir devlet modelini savunmuştur. Benzer şekilde "post-Siyonist" tarihçiler, İsrail'in çok-kültürlü ve çok-milletli bir yapıya dönüşmesinin kalıcı barışın ön koşulu olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷⁹

Tek devletli çözüm yaklaşımını savunan düşünürlere göre bu model, İsrailliler veya Filistinliler açısından bir yenilgi ya da teslimiyet olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, uzun yıllardır süren çatışmanın yapısal nedenlerini ortadan kaldıracak yeni bir siyasal çerçeve sunabilir. İki devletli çözümün sınır sorunları, yerleşim politikaları ve tarihsel adaletsizlikleri tam anlamıyla çözemeyeceği; dolayısıyla çatışmayı farklı biçimlerde sürdürme ihtimali taşıdığı ileri sürülmektedir. Buna karşılık tek devlet modeli, ortak vatandaşlık temelinde karşılıklı bağımlılığı artırarak uzun vadede daha kalıcı bir uzlaşma zemini oluşturabilir. Richard Falk da tek devletli çözümün, iyi uygulanması hâlinde iki halk arasındaki düşmanlık duygusunu aşabilecek ve ortak siyasi kader fikrini güçlendirebilecek bir model olduğunu ifade etmektedir.

"Elbette, tek devletli çözümün pratikte nasıl hayata geçirileceğine dair birçok varyasyon var ve bu nedenle tam olarak nasıl işleyeceğini tahmin etmek zor. Ancak iyi uygulanırsa, bu iki halk arasındaki nefret ve düşmanlık duygusunun üstesinden gelir ve toprak, kaynak ve siyasi kaderi paylaştıkları hissini verir ve bu, egemen bir devletin modern vizyonunun en iyi umudunu temsiler."⁸⁰

Tek devletli çözümün savunucuları, bu modelin İsrail açısından da önemli avantajlar sağlayacağını belirtmektedir. Filistin meselesi, İsrail'in yalnızca dış politikasıyla ilgili değil, doğrudan toplumsal ve güvenlik yapısını etkileyen içsel bir sorun hâline gelmiştir. Filistinlilerle sağlanacak kalıcı bir uzlaşmanın, İsrail'in hem bölgesel ilişkilerini normalleştirmesine hem de uluslararası alandaki olumsuz imajını dönüştürmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle İsrail'in apartheid Güney Afrika ile karşılaştırılması, uluslararası boykot çağrıları ve insan hakları eleştirileri, mevcut politikaların sürdürülebilirliği konusunda ciddi tartışmalar doğurmuştur.⁸¹

Filistinliler açısından bakıldığında ise tek devletli çözüm, mevcut koşullarda bağımsız ve egemen bir Filistin devletinin giderek daha az mümkün hâle geldiği düşüncesine dayanmaktadır. Sürekli genişleyen yerleşim politikaları ve parçalı coğrafi yapı nedeniyle kurulacak olası bir Filistin devletinin ekonomik ve siyasal açıdan kırılgan olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle bazı Filistinli düşünürler, İsrail'in sahada oluşturduğu fiilî durumu tersine çevirmek yerine, bunu eşit haklar temelinde dönüştürmeyi daha gerçekçi görmektedir. Ayrıca tek devlet modeli, mülteci sorunu ve tarihsel adalet talepleri açısından da önemli bir tartışma alanı sunmaktadır. Her ne kadar 1948'den itibaren yerinden edilen milyonlarca Filistinlinin geri dönüşünün pratik zorlukları bulunsun da, tek devlet fikri en azından eşit

76 Özkoç, "Edward Said'in Entellektüel Evreni ve Filistin", 239.

77 Uzer, "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi", 153.

78 Haydar Oruç, *Filistin-İsrail Sorununun Çözümünde Tek Devletli Plan Ne Kadar Gerçekçi?*, Analiz (İstanbul: Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi, 2022) (Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi), 5.

79 Yoav Gelber, *The New Post-Zionist Historians* (American Jewish Committee, 2008), 3.

80 Richard Falk, "Dr. Richard Falk Endorses One State In Israel-Palestine By Movement for One Democratic State in Palestine", *countercurrents.org* (26 Mayıs 2026).

81 Abdul Yousef, *The One State Solution: An Alternative Vision for Ending The Israeli-Palestinian Conflict* (The City College of New York, Master's Thesis, 2011), 65-66.

vatandaşlık ve siyasal temsil temelinde yeni bir adalet zemini oluşturmayı hedeflemektedir.⁸²

Bununla birlikte tek devletli çözümün önünde ciddi engeller bulunduğu da açıktır. Hem İsraililer hem de Filistinliler arasında bu modele yönelik destek hâlen sınırlıdır. İsraililerin önemli bir kısmı, tek devlet modelinin İsrail'in "Yahudi devleti" niteliğini sona erdireceğini düşünmektedir. Filistinlilerin bir bölümü ise bu yaklaşımın bağımsız Filistin devleti idealinden vazgeçmek anlamına geldiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, özellikle akademisyenler, insan hakları aktivistleri ve sol eğilimli entelektüeller arasında tek devlet fikrinin giderek daha fazla tartışıldığı görülmektedir. Meron Benvenisti ve Haim Hanegbi gibi isimler, İsrail'in geleceğinin Filistin direnişinden çok, kendi militarist ve dışlayıcı politikaları nedeniyle tehdit altında olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸³

Sonuç olarak Said'in tek devlet yaklaşımı, yalnızca siyasal bir çözüm önerisi değil; aynı zamanda sömürgecilik, etnik ayrımcılık ve dışlayıcı milliyetçilik karşısında geliştirilmiş etik ve demokratik bir birlikte yaşama projesidir. Said'e göre çözümün temelinde etnik ya da dinsel aidiyet değil, eşit vatandaşlık ilkesi yer almalıdır. Bu nedenle modern bir devletin tüm üyeleri, kimliklerinden bağımsız biçimde eşit hak ve sorumluluklara sahip vatandaşlar olarak kabul edilmelidir. Said'in tahayyül ettiği modelde Kudüs ortak başkent olabilir; farklı topluluklar federatif yapılar içerisinde kendi kültürel yaşamlarını sürdürebilir ve tüm yurttaşlar laik hukuk temelinde güvence altına alınabilir.⁸⁴ Böylece tek devlet düşüncesi, yalnızca siyasal sınırları yeniden düzenlemeyi değil; aynı zamanda İsraililer ile Filistinliler arasında ortak bir gelecek tahayyülü kurmayı amaçlamaktadır.

SONUÇ

Said, yirminci yüzyılın en zalim tahakküm biçimlerinden birinin nesnesi hâline gelen Filistin halkıyla özdeşleşmiş bir entelektüeldi.⁸⁵ O, Filistin halkının yaşadığı trajediyi kimi zaman Yahudi soykırımının kavramsal çerçevesiyle, kimi zaman da Güney Afrika apartheid rejimine karşı verilen mücadeleyle ilişkilendirerek bu meseleyi evrensel ve somut bir sorun hâline getirmeye çalışmıştır.⁸⁶

1967 yılından itibaren tüm entelektüel birikimini, 1947'de ayrılmak zorunda kaldığı vatani Filistin'in özgürleşmesi yolunda seferber etmiştir. Yazdığı eserlerle postkolonyal dönemin en etkili düşünürlerinden biri hâline gelmiş, düşünceleriyle yalnızca Filistin'i değil, tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Yaşamının son on yılını ağır bir hastalıkla geçirmesine rağmen 2003 yılında hayatını kaybedene dek yazmayı, konuşmayı ve üretmeyi sürdürmüştür.

Said'in bütün çözüm arayışlarında insani bir bakış açısı temel ilke olmuştur. O, Yahudilerin Holokost sürecinde yaşadıkları yıkımın bilincindeydi; bu nedenle Yahudilerin tamamen ortadan kaldırıldığı ya da topraklarının bütünüyle Filistinlilere verildiği bir ütopyayı ne gerçekçi ne de etik buluyordu. Bu sebeple Said, İsraililer ve Filistinlilerin eşit haklara sahip olabilecekleri, demokratik ve tek çatı altında birleşmiş bir devlet fikrini kamuoyuyla paylaşmıştır. Ancak aynı zamanda, İsrail'in Filistin halkına yönelik tarihsel sorumluluğunu üstlenmesi ve özür borcunu yerine getirmesi gerektiğini de ısrarla vurgulamıştır. Özellikle Oslo sürecinde İsrail tarafının sergilediği kibirli ve tek taraflı tavrın barışın önündeki en büyük engel olduğunu sık sık dile getirmiştir.

Bugün gelinen noktada, **İsrail Devleti'nin uzlaşmaz tutumu** nedeniyle Filistin halkı, özellikle Gazze'de adeta bir "açık hava hapishanesi"nde yaşamını sürdürmektedir. Son dönemlerde gerçekleşen saldırılarda binlerce sivil —kadın, çocuk ve yaşlı— hayatını kaybetmiştir. Bu trajediye karşı dünyanın farklı yerlerinde vicdanlı halkların protestoları yankı bulsa da, devlet düzeyinde ciddi politik, ekonomik ya da askerî yaptırımların devreye sokulmadığı görülmektedir.

Said, bu tür bir sessizliğin olası sonuçlarını yıllar önce öngörmüştür. Ona göre Filistin meselesinin çözümü, öncelikle Filistinlilerin kendi davalarını ahlaki bir zemin üzerinden dünyaya duyurmalarıyla, ardından da dünyanın vicdan sahibi insanların bu sese karşılık vermesiyle mümkün olabilirdi.

Bugün Filistinlilere yönelik artan şiddet olayları, uluslararası kamuoyunda yeniden çözüm arayışlarını gündeme getirmektedir. Said'in önerdiği iki halklı tek devlet modeli, günümüzde bazı Filistinli ve yabancı akademisyenler ta-

82 Yousef, *The One State Solution: An Alternative Vision for Ending The Israeli-Palestinian Conflict*, 63-64.

83 Arjan El Fassed, "Catch 22: The end of the two-state solution", *The Electronic Intifada* (21 Haziran 2004).

84 Edward Said, "Truth and Reconciliation", *Autonomies* (Erişim 26 Mayıs 2026).

85 Mollaer, *Kolektif Kimliği Yeniden Düşünmek*, 267.

86 Fırat Mollaer, *Kolektif Kimliği Yeniden Düşünmek: Edward Said Ve Kimliğin Diyalektiği* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012), 10-11.

rafından makul bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Başlangıçta Filistin halkı açısından olumsuz bir fikir olarak görülse de, bu modelin uzun vadede her iki taraf için de kazanım yaratacağı düşünülmektedir. Tek devletli çözüm, her iki tarafın da “kaybetme” duygusuna kapılmadan barış içinde bir arada yaşayabilme umudunu koruması açısından mantıklı bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, en temel sorun “tek devletli” bir yapının nasıl bir siyasal ve hukuksal biçim alacağı sorusudur. Son iki yılda Gazze’de artan askeri şiddet ve yıkımın ardından iki devletli çözüm fikri yeniden gündeme gelse de, bu tartışmaların sahici bir barışa dönüşebilmesi için güçlü bir irade, diplomatik kararlılık ve zihinsel dönüşüm gerekmektedir.

Özetle, bugün Filistin meselesinin çözümüne hem yakın hem de uzak bir noktadayız. Siyasi liderler arasında dile getirilen barış niyetleri başlangıç için umut verici olsa da, kalıcı bir çözüm ancak diplomatik girişimlerin güçlenmesi, entelektüel duyarlılığın sürdürülmesi ve insani değerlerin yeniden merkeze alınmasıyla mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arı, Tayyar. "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü". *Akademik Ortadoğu* 2/1 (2007), 11-34.
- Batır, Kerem - Aras, İlhan. "Self- Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu". *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2012), 146-164.
- Beyyumi, Mustafa - Rubin, Andrew. *Edward Said Seçme Eserler* (1966 - 2006). çev. Aslı Önal. Ayrıntı Yayınları, 2023.
- Boyer, Alein - Aytar, Volkan. *Siyonizm'in Kökenleri*. İstanbul: İletişim, 1992.
- Ekinci, Yusuf. "Edward Said'in Sürgün-Entellektüel Olarak Potresi". *Edward Said'le Yeniden Başlamak*. 31-53. İstanbul: İthaki Yayınları, 1. Basım, 2021.
- El Fassed, Arjan. "Catch 22: The end of the two-state solution". *The Electronic Intifada*. 21 Haziran 2004. Erişim 26 Mayıs 2026. https://electronicintifada.net/content/catch-22-end-two-state-solution/5046?utm_source=chatgpt.com
- Falk, Richard. "Dr. Richard Falk Endorses One State In Israel-Palestine By Movement for One Democratic State in Palestine". *countercurrents.org*. 26 Mayıs 2026. <https://countercurrents.org/ods011110.htm>
- Garaudy, Roger. *İsrail Sorunu Siyasi Siyonizm*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2017.
- Gelber, Yoav. *The New Post-Zionist Historians*. American Jewish Committee, 2008.
- Glass, Charles. "'Jews Against Zion: Israeli Jewish Anti-Zionism'". *Institute for Palestine Studies*, 56-81.
- Gönültaş, Ezgi. *Edward Said'in Eserlerinde Emperyalizm ve Oryantalizm İlişkisi*. Kırıkkale, Yüksek Lisans, 2008.
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İsam Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Herzl, Theodor. *The Jewish State*. The American Zionist Emergency Council, 1946. <http://www.MideEastWeb.org> (PDF Formatında baskı).
- İlyas, Muhammad. "An Insight Into Palestine Politics: Edward Said Vs. Yasser Arafat". *Pakistan Languages and Humanities Review (PLHR)* 9/3 (Eylül 2025), 80-91.
- Keyman, E. Fuat. *Oryantalizm-II*. "Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet". *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 20 (2002).
- Kimmerling, Baruch. *Clash of Identities: Explorations in Israeli and Palestinian Societies*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Landman, Samuel. *History of Zionism*. London: King's Bench Walk, 1915.
- Magdoff, Herry. *Imperialism: From the Colonial Age to the Present*. Monthly Review Press Classic Titles, 1978.
- Mollaer, Fırat. *Avrupa- Merkezilik, Sömürgecilik ve Filistin*. İstanbul: Dergah, 2025.
- Mollaer, Fırat. *Kolektif Kimliği Yeniden Düşünmek: Edward Said Ve Kimliğin Diyalektiği*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012.
- Montet, E. vd. *Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik*. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2006.
- Morris, Benny. *One state, two states: Resolving the Israel/Palestine conflict new*. Heaven: Yale University Press, 2009.
- Oruç, Haydar. *Filistin-İsrail Sorununun Çözümünde Tek Devletli Plan Ne Kadar Gerçekçi? Analiz*. İstanbul: Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi, 2022. Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi.
- Özkoç, Özge. "Edward Said'in Entellektüel Evreni ve Filistin". *Edward Said'le Yeniden Başlamak*. ed. Fırat Mollaer. 223-246. İstanbul: İthaki Yayınları, 2021.
- Pappe, Ian. "'Post-Zionist Critique on Israel and the Palestinians Part I: The Academic Debate',". *JPS* 26 (1997), 29-41.
- Rabkin, Yakov. *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*. çev. Şahika Tokel. İstanbul: İletişim, 2014.
- Reinhart, Tanya. *Israel/Palestine: How to End the War of 1948*. Seven Stories Pres, 2002.
- Said, Edward. *Filistin Sorunu*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2024.
- Said, Edward. *Oryantalizm*. çev. Nezih Uzel. İstanbul: İrfan Yayınları, 1998.
- Said, Edward. *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*. çev. Murat Uyurkulak. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.
- Said, Edward. "Truth and Reconciliation". *Autonomies*. Erişim 26 Mayıs 2026. <https://autonomies.org/2023/10/edward-said-truth-and-reconciliation/>
- Said, Edward. *Yersiz Yurtsuz*. çev. Aylin Ülçer. İstanbul: Metis, 2014.
- Spivak, Chakravortyavorty. "Otuz Yıl Sonra İstanbul'da Oryantalizmi Okumak". çev. Berat Açıl. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Stanislowski, Micheal. *Zionism: A Very Short Introduction*. London: Oxford University Press, 2017.
- Taylor, Alan. *The Zionist Mind*. Lebanon: The Institute for Palestine Studies, 1974.
- Uzer, Umut. "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi". *Filistin Araştırmaları Dergisi* 2 (2017), 134-157.

- Yıldırım, Yusuf. "İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözüm arayışları". *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18/41 (2021), 3840-3884.
- Young, Robert J.C. "Edward Said'in Postkolonyal Kararsızlığı". çev. Salih Bayram. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Yousef, Abdul. *The One State Solution: An Alternative Vision for Ending The Israeli-Palestinian Conflict*. The City College of New York, Master's Thesis, 2011.
- Zakzuk, Mahmud Hamdi. *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*. çev. Abdulaziz Hatip. İzmir: Işık Yayınları, 1993.
- "The Question of Palastine". Erişim 17 Nisan 2025. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-186742/>
- "What is the two-state solution for Israel and Palestinians?" Erişim 17 Nisan 2025. *What is the two-state solution for Israel and Palestinians?* | World News | Sky News

EXTENDED ABSTRACT

The Palestinian question remains one of the most enduring and controversial political conflicts of the modern era. Emerging at the intersection of colonialism, nationalism, competing historical narratives, and claims to sovereignty, the conflict continues to shape regional and global politics. Among the scholars who have profoundly influenced contemporary understandings of Palestine, Edward Said occupies a distinctive position. As a Palestinian intellectual, literary critic, and leading figure of postcolonial studies, Said devoted much of his academic and political life to exposing the ideological foundations of Zionism, critiquing colonial forms of domination, and proposing alternative frameworks for peace. While his contributions to Orientalism and postcolonial theory have been widely examined, his evolving political proposals regarding the Palestinian question have received comparatively limited attention in Turkish scholarship. This study seeks to address this gap by examining Said's critique of Zionism and his transition from advocating a two-state solution to supporting a democratic binational state. Methodologically, the study employs discourse analysis and qualitative textual examination of Said's major writings, interviews, essays, and political commentaries concerning Palestine, Zionism, nationalism, and coexistence.

The historical emergence of Zionism was closely linked to the political and social conditions experienced by Jewish communities in nineteenth-century Europe and Russia. Anti-Semitism, economic crises, exclusionary nationalism, and recurring waves of violence contributed to the development of Jewish nationalist aspirations. According to several historians, including Ilan Pappé, Jewish communities frequently became targets of political scapegoating during periods of instability. The anti-Jewish pogroms that followed the assassination of Tsar Alexander II in 1881 intensified the perception that Jewish security could not be guaranteed within existing European political structures. Consequently, the search for a national homeland gained increasing support among Jewish intellectuals and political activists.

Although alternative territories in South America and Africa were occasionally considered, Palestine emerged as the preferred destination due to its religious and historical significance. The First Zionist Congress, held in Basel in 1897 under the leadership of Theodor Herzl, laid the institutional foundations of modern political Zionism. Herzl's work *Der Judenstaat* provided the ideological framework for the movement. The Congress identified four primary objectives: the colonization of Palestine, the organization of Jewish communities, the strengthening of Jewish national consciousness, and the pursuit of international political support. For Zionists, Palestine represented not merely a geographical territory but the historical and spiritual center of Jewish collective identity.

Edward Said acknowledged the historical suffering of Jews and recognized the devastating consequences of anti-Semitism and the Holocaust. Nevertheless, he argued that the solution to Jewish persecution was achieved at the expense of another people. From Said's perspective, the establishment of Israel in 1948 fulfilled the aspirations of political Zionism while simultaneously producing the mass displacement and dispossession of Palestinians. The events associated with the Nakba transformed hundreds of thousands of Palestinians into refugees and initiated a prolonged experience of exile, statelessness, and political marginalization. Said interpreted these developments within the broader framework of settler colonialism, arguing that Zionism functioned not only as a nationalist movement but also as a colonial project that sought to replace an indigenous population with a new settler society.

Central to Said's analysis was his theory of Orientalism. In *Orientalism*, he demonstrated how Western representations of the East operated as mechanisms of knowledge and power. Through cultural, political, and academic discourses, non-Western peoples were often portrayed as inferior, irrational, and incapable of self-government. Said argued that similar representational strategies informed Zionist narratives concerning Palestine. He maintained that Palestinians were frequently rendered invisible within dominant Western and Zionist discourses, thereby legitimizing territorial expansion and political domination. The widespread characterization of Palestine as "a land without a people for a people without a land" exemplified, in his view, the discursive erasure of Palestinian history and identity.

Said's direct engagement with the Palestinian question intensified following the Arab-Israeli War of 1967. The military defeat of Arab states and the occupation of additional Palestinian territories profoundly shaped his intellectual trajectory. From this period onward, Palestine became the central concern of his scholarly and political activities. Yet unlike many nationalist thinkers, Said approached the conflict through a humanistic framework that emphasized coexistence, ethical responsibility, and mutual recognition. He consistently rejected solutions based upon exclusion, ethnic supremacy, or revenge.

Initially, Said viewed the two-state solution as the most realistic path toward peace. However, his support gradually weakened during the 1990s. The expansion of Israeli settlements, the fragmentation of Palestinian territories, the

unresolved status of Jerusalem, and the failure to address refugee rights led him to question the viability of an independent Palestinian state. His disappointment deepened after the Oslo Accords, which he criticized as fundamentally unequal agreements that institutionalized Palestinian dependency while leaving key issues unresolved. Said was particularly critical of Yasser Arafat's leadership, arguing that significant concessions had been made without securing meaningful guarantees of sovereignty or justice.

These developments ultimately encouraged Said to advocate a democratic one-state solution. Rather than organizing political life around exclusive ethnic or religious identities, he envisioned a shared democratic state in which Palestinians and Israelis would enjoy equal citizenship, equal political participation, and equal legal protections. The one-state proposal was grounded not only in political pragmatism but also in ethical principles. Said believed that lasting peace could emerge only through equality, mutual recognition, and a shared commitment to democratic coexistence.

Although the one-state model remains controversial, it has attracted growing attention among scholars, human rights activists, and certain Jewish and Palestinian intellectuals. Advocates argue that it provides a potential response to the realities created by decades of occupation, territorial fragmentation, and demographic interdependence. Critics, however, contend that it threatens existing national aspirations on both sides. Despite these challenges, Said regarded the model as an opportunity to transcend exclusionary nationalisms and establish a political order based upon universal citizenship rather than ethnic privilege.

In conclusion, Edward Said's intellectual contribution to the Palestinian question extends beyond criticism of Zionism and colonial domination. His work represents a sustained effort to imagine an ethical and democratic future for both Palestinians and Israelis. While deeply critical of Israeli policies and the historical consequences of Zionism, Said rejected calls for exclusion or retribution. Instead, he advocated coexistence founded upon justice, equality, historical accountability, and shared humanity. In an era marked by recurring violence, humanitarian crises, and diplomatic deadlock, Said's vision continues to offer an important intellectual and moral framework for rethinking the possibilities of peace in Palestine and Israel.